

ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД УКООПСПІЛКИ
«ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ»

Педченко Наталія Сергіївна

УДК [330.341.1:334.735]:005.21

**ПОТЕНЦІАЛ РОЗВИТКУ
ПІДПРИЄМСТВ І ОРГАНІЗАЦІЙ СПОЖИВЧОЇ КООПЕРАЦІЇ
ПРИ СТРАТЕГІЧНОМУ УПРАВЛІННІ**

Спеціальність 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Полтава – 2013

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у Вищому навчальному закладі Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі».

Науковий консультант – доктор економічних наук, професор,
Рогоза Микола Єгорович,
Вищий навчальний заклад Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»,
перший проректор, завідувач кафедри економічної кібернетики, заслужений діяч науки і техніки України.

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, професор
Павлова Валентина Андріївна,
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля, проректор з науково-педагогічної роботи та організації навчального процесу;

доктор економічних наук, професор
Перебийніс Василь Іванович,
Вищий навчальний заклад Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»,
завідувач кафедри бізнес-адміністрування та менеджменту зовнішньоекономічної діяльності;

доктор економічних наук, доцент
Краснокутська Наталія Станіславівна,
Харківський державний університет харчування та торгівлі, професор кафедри економіки підприємств харчування та торгівлі.

Захист відбудеться 26 березня 2013 р. об 11 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 44.877.01 у Вищому навчальному закладі Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі» за адресою: 36014, м. Полтава, вул. Ковалю, 3.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Вищого навчального закладу Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі» за адресою: 36014, м. Полтава, вул. Ковалю, 3.

Автореферат розісланий 25 лютого 2013 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

К. Ю. Вергал

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Споживча кооперація, систему якої утворюють підприємства й організації, є однією з ланок національної економіки, у якій створюється багатство держави. Потреба в оновленні й реформуванні споживчої кооперації спонукає її до перетворення на сучасну економічно потужну систему з високим рівнем соціальної відповідальності та зумовлює забезпечення подальшого розвитку кооперативного сектору економіки на ринкових засадах господарювання. Вирішення таких складних завдань не можливе без оцінки наявного потенціалу розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації, яка має враховувати особливості його формування та результативність використання відповідно до цільових пріоритетів оновлення й реформування споживчої кооперації. Тому дослідження потенціалу підприємств і організацій споживчої кооперації та з'ясування його внутрішнього складу за елементами утворення є надзвичайно значимим при стратегічному управлінні, оскільки дозволяє визначити вектор розвитку кооперативних суб'єктів господарювання як показник рівня їх економічного й соціального розвитку, що загалом відповідає інтересам національної економіки.

Підґрунтям для вирішення зазначеної наукової проблеми стали дослідження різноманітних аспектів потенціалу підприємства, його складових, структуризації, особливостей управління таких науковців, як Л. Абалкін, О. Анчишкін, В. Архангельський, Б. Бачевський, Е. Божко, В. Вейц, К. Воблий, В. Гавва, О. Добикіна, Є. Лапін, Л. Лігоненко, В. Нємчинов, І. Отенко, В. Павлова, М. Рогоза, С. Струмилін, О. Федонін, І. Школа та ін. Системним дослідженням специфіки управління потенціалом присвячені праці Н. Краснокутської (для торговельних підприємств); О. Олексюка (для публічних товариств); О. Ареф'євої, О. Корєнкова (для промислових підприємств). І. Должанський досліджував управління потенціалом підприємств з позиції поєднання різних технологій оцінки, а В. Хомяков, І. Бакум – з позиції конкурентних переваг.

Теоретичні, методологічні та практичні питання з визначення потенціалу розвитку підприємства у вітчизняній науці були розкриті й обґрунтовані в працях таких учених, як М. Гончаренко, О. Горбачова, О. Дивогриць, В. Довбенко, Л. Запасна, В. Зленко, О. Лашенко, Р. Лепа, А. Свентух, Р. Сущенко, Н. Цопа та ін. Вагомим внеском у дослідження розвитку споживчої кооперації на основі її потенціалу є наукові доробки С. Бабенка, О. Березіна, С. Бородаєвського, В. Власенка, В. Гончаренка, А. Драбовського, В. Куцика, Б. Мартоса, О. Нестулі, Р. Оуєна, А. Пантелеймоненка, Г. Склєра, М. Туган-Барановського, Л. Шимановської-Діанич та ін.

Наукова школа, що вивчає проблеми стратегічного управління підприємствами, широко представлена такими відомими зарубіжними вченими, як І. Ансофф, Р. Грант, П. Друкер, К. Ендрюс, Б. Карлоф, Д. Колліс, Г. Мінцберг, С. Монтгометі, М. Портер, К. Прахалад, А. Стріклєнд, Д. Тіс, А. Томпсон, С. Уінтер, Дж. Хіггінс, Г. Хемел, А. Чєндлер; пострадянськими здобутками Г. Азєєва, О. Віханського, А. Гальчинського, В. Гейця, А. Градова, Л. Довгань, М. Кизима, В. Ковальова, Б. Мізюка, Н. Міценка, В. Нємцова, В.

Пастухової, В. Перебийноса, Ю. Путятіна, М. Рогози, Р. Фатхутдінова, З. Шершньової, О. Ястремської та ін.

Віддаючи належне цінності наукових здобутків з означеної проблематики, вважаємо, що дослідження, присвячені потенціалу розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації, потребують поглиблення. Насамперед необхідні дослідження потенціалу розвитку в аспектах галузевого та функціонального проявів діяльності підприємств і організацій різних форм власності.

Науково та практично значимими є такі взаємопов'язані, обопільно зумовлені аспекти дослідження потенціалу розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації, як формування та використання. Методологічне забезпечення процесів формування та використання потенціалу розвитку, яке потребує розробки, пов'язане з обґрунтуванням таких особливостей діяльності підприємств і організацій споживчої кооперації, як багатогалузевість і складна ієрархічна підпорядкованість; з необхідністю формування нової стратегії, зорієнтованої на реформи споживчої кооперації України. Крім того, оцінювання стану формування та результативності використання потенціалу розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації потребує узагальненої методики, яка передбачає врахування сукупної вартості нерухомості, окремих об'єктів майна підприємства та бізнесу за його активами загалом, а також ресурсного забезпечення, конкурентоспроможності продукції й підприємства. Тому виникає необхідність уведення в практику аналізу комплексного показника потенціалу розвитку, оскільки до теперішнього часу подібні оцінювання здійснювалися на основі елементного складу потенціалу й розглядалися фрагментарно.

Проблема дослідження потенціалу розвитку на основі його ідентифікації та комплексної оцінки стану формування та результативності використання набуває підвищеної актуальності у зв'язку з необхідністю визначення господарських пріоритетів для споживчої кооперації та підходів до реалізації пріоритетних спрямувань розвитку на основі розробки й реалізації стратегічних управлінських рішень.

Отже, значимість та недостатність дослідження потенціалу розвитку для підприємств і організацій споживчої кооперації при стратегічному управлінні зумовили вибір напрямку дослідження, актуальність теми дисертації, її зміст, мету, завдання, цільову наукову і практичну спрямованість.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота узгоджується з основними напрямами наукових результатів, теоретичних положень і висновків досліджень, які були проведені в межах науково-дослідних робіт у ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», а саме: «Фінансування стратегічного розвитку регіону: проблеми і перспективи» (номер державної реєстрації 0108U003909), у якій автором визначенні особливості формування потенціалу розвитку як основи стратегічного розвитку регіону; «Методологія та практика управління системою споживчої кооперації України в умовах трансформації

національної економіки» (номер державної реєстрації 0110U000931), у якій автором розроблено теоретико-методичні засади гармонізації управління процесом формування та використання потенціалу розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації на основі методу таксономії; «Статистичний аналіз та інформаційне забезпечення систем моніторингу соціально-економічних процесів» (номер державної реєстрації 0112U001076), у межах якої автором обґрунтовано методологічні засади формування потенціалу розвитку та ідентифікації режиму використання; «Інформаційно-аналітична підтримка управління логістикою підприємств торгівлі» (номер державної реєстрації 0112U002622), у якій автором визначено вплив маркетингової складової на ефективність використання потенціалу розвитку.

Метою дослідження Метою дослідження є обґрунтування теоретико-методологічних засад, удосконалення науково-методичного забезпечення та розробка практичних рекомендацій щодо визначення потенціалу розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації на основі врахування особливостей його формування та ідентифікованого режиму використання при стратегічному управлінні. Досягнення поставленої мети обумовило вирішення наступних завдань:

- поглибити розуміння сутності поняття «потенціал розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації» шляхом його впорядкування на основі поєднання ресурсного, інституціонального та результативного підходів до наукового аналізу;

- розробити концептуальну модель організації дослідження формування та використання потенціалу розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації для стратегічного управління гармонізацією властивостей системи відповідно до імперативів довгострокового розвитку;

- поглибити пізнання потенціалу розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації при стратегічному управлінні на основі виділення триєдиної природи його формування та використання;

- формалізувати інформаційне забезпечення дослідження потенціалу розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації при стратегічному управлінні;

- розробити науково-методичний підхід до групування підприємств і організацій споживчої кооперації з урахуванням стану формування та результативності використання потенціалу розвитку при стратегічному управлінні;

- оцінити рівень гармонізації управління процесом формування та використання потенціалу розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації при стратегічному управлінні на основі інтегрального таксономічного показника;

- змодельовати структуру потенціалу розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації при стратегічному управлінні та визначити на її основі комплексний показник розвитку;

- удосконалити концепцію толерантності формування потенціалу розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації при стратегічному управлінні;
- розробити науково-методичний підхід до ідентифікації режиму використання потенціалу розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації при стратегічному управлінні;
- розвинути концепцію використання потенціалу розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації при стратегічному управлінні на основі застосування критеріїв ефективності, відповідності, узгодженості й адекватності;
- розробити механізм ідентифікації режиму використання потенціалу розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації при стратегічному управлінні з урахуванням прямих та опосередкованих технологій;
- визначити вектор розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації при стратегічному управлінні шляхом зіставлення стану формування потенціалу розвитку та результативності його використання;
- розробити науково-методичний підхід до визначення соціальної складової потенціалу розвитку при стратегічному управлінні з урахуванням особливостей діяльності підприємств і організацій споживчої кооперації;
- удосконалити методичне забезпечення реалізації маркетингової складової потенціалу розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації при стратегічному управлінні та визначити можливі напрями її активізації;
- обґрунтувати мотивацію як наскрізну детермінанту при результативному використанні потенціалу розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації та побудувати мотиваційний профіль працівника й пайовика.

Об'єктом дослідження є процеси формування й використання потенціалу розвитку підприємств та організацій споживчої кооперації України при стратегічному управлінні.

Предметом дослідження є потенціал розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації України при стратегічному управлінні в сукупності його структурованих елементів, їх взаємозв'язку і взаємозалежності.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційної роботи є фундаментальні здобутки української та світової науки, концептуальні положення сучасної економічної теорії, наукові напрацювання провідних українських і зарубіжних учених-економістів у сфері дослідження потенціалу розвитку. Для вирішення поставлених у роботі завдань застосовано комплекс загальнонаукових і прикладних методів дослідження, зокрема: методи наукової абстракції, індукції й дедукції, аналізу й синтезу – для впорядкування сутності поняття «потенціал розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації», обґрунтування її категоріального апарату на основі еволюційного й трьохрівневого підходів; системно-структурний метод – для розкриття потенціалу розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації як системної властивості його складових елементів; метод логічного узагальнення – для визначення особливостей формування й використання потенціалу розвитку; економіко-математичні методи: економічного районування – для

дослідження процесу формування потенціалу розвитку, дискримінантний – для визначення результативності його використання, таксономічний – для гармонізації управління процесом формування й використання потенціалу розвитку; експертний метод і метод аналогій – для моделювання структури потенціалу розвитку; трендовий метод – для врахування особливостей використання соціальної складової потенціалу розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації та її перспективності; метод порівняння – для визначення рівня адекватності цільовим пріоритетам та узгодження з ринковим середовищем; методи наукової абстракції – для обґрунтування заходів щодо підвищення результативності використання потенціалу розвитку при стратегічному управлінні підприємствами й організаціями споживчої кооперації.

Інформаційною базою дослідження є закони України, нормативні акти, які регулюють діяльність підприємств і організацій споживчої кооперації, статистичні дані Державної служби статистики України, Міністерства фінансів України та наукові публікації з питань формування й використання потенціалу розвитку при стратегічному управлінні та власні аналітичні розрахунки.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження. У дисертаційній роботі обґрунтовано теоретико-методологічні засади, удосконалено науково-методичне забезпечення та розроблено практичні рекомендації щодо визначення потенціалу розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації з урахуванням особливостей його формування та ідентифікованого режиму використання при стратегічному управлінні. Найбільш вагомими результатами, що становлять наукову новизну, є:

у перше:

- запропоновано методологію оцінки стану формування потенціалу розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації на основі обґрунтування триєдиної природи його утворення, теоретико-методологічних засад пізнання названого процесу та інформаційного забезпечення, що дозволяє змодельовати, зокрема структурно визначити потенціал розвитку, забезпечити толерантність взаємодії складових, а при реалізації моделі дає змогу визначити умови гармонізації між пріоритетами системного господарського розвитку й потенціалом, на якому засновується процес переходу до нового (більш досконалого) стану;

- обґрунтовано методологію оцінки результативності використання потенціалу розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації при стратегічному управлінні на основі вирішення проблеми ідентифікації «режиму використання», побудови концепції дослідження результативності використання потенціалу розвитку, застосування механізму ідентифікації, що дозволило визначити результативність використання потенціалу розвитку й обґрунтувати заходи щодо підвищення її рівня на засадах інновацій, зміст яких визначають мотивації, а також особливості соціальної та маркетингової складових потенціалу, специфічних для підприємств і організацій споживчої кооперації;

- розроблено концептуальну модель організації дослідження формування та використання потенціалу розвитку для забезпечення гармонійного управлінського циклу «ресурси – спроможності – інновації» при визначенні стратегічних перспектив функціонування підприємств і організацій споживчої кооперації. Таку модель виділено на основі узгодженого дослідження процесів формування й використання потенціалу розвитку, а саме: групування (при виокремленні ідентичних районів за допомогою методів економічного районування та дискримінантного аналізу); застосування методу таксономії (при з'ясуванні засад гармонізації управління процесом формування й використання потенціалу розвитку); моделювання структури потенціалу розвитку (при визначенні комплексного показника та побудові мотиваційного профілю); забезпечення толерантності (при формуванні потенціалу розвитку та ідентифікації режиму за умов його використання);

удосконалено:

- теоретико-методологічні засади пізнання процесу формування та використання потенціалу розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації шляхом виявлення його складових, урахування особливостей формування й використання, обґрунтування триєдиної природи формування потенціалу розвитку на основі двох попарно узгоджених груп параметрів (кількісних і якісних, внутрішніх і зовнішніх), що дозволило визначити підходи до вдосконалення стратегічного управління за визначеними напрямками;

- методологічні засади інформаційного забезпечення потенціалу розвитку при стратегічному управлінні на основі консолідації системного підходу з принципами, методами, моделями, що дозволило визначити комплексний показник потенціалу розвитку на основі логічності, упорядкованості та науковому обґрунтуванні побудованої системи зазначеного інструментарію;

- науково-методичний підхід до оцінки стану формування та результативності використання потенціалу розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації при стратегічному управлінні на основі виділення районів діяльності за допомогою методів економічного районування та дискримінантного аналізу, що стало підґрунтям для: формування диференційованих індивідуальних стратегій розвитку сформованих кластерів; оцінки збалансованості та пропорційності між складовими потенціалу розвитку й узгодженості відносин між згрупованими суб'єктами господарювання; забезпечення ефективності організації управління та політики планування розвитку;

- теоретико-методичні засади гармонізації управління процесом формування та використання потенціалу розвитку для підприємств і організацій споживчої кооперації при стратегічному управлінні на основі таксономічного аналізу, що забезпечило: кількісне відображення результатів реалізації названих процесів; інтегральне узагальнення ознак, у яких проявляється розвиток; факторне врахування впливу стимуляторів і дестимуляторів розвитку;

- науково-методичний підхід до ідентифікації режиму використання потенціалу розвитку на основі карти можливих сценаріїв цього процесу, який орієнтований на визначення рівня результативності з урахуванням критеріїв ефективності, відповідності, узгодженості й адекватності;

- науково-методичний підхід до визначення результативності використання соціальної складової потенціалу розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації при стратегічному управлінні, сутність якого полягає у визначенні індикаторів і показників ефективності та застосуванні методу екстраполяції трендів для прогнозування перспектив її використання;

набуло подальшого розвитку:

- трактування поняття «потенціал розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації» як стійкої довгострокової властивості системи долати суперечності та забезпечувати гармонійну відповідність етапам життєвого циклу на основі сформованих, постійно збагачуваних та оптимізованих до потреб розвитку ресурсів, наявних умов реалізації спроможностей розвитку, які опосередковуються структурою внутрішніх і зовнішніх зв'язків та безперервних процесів інноваційного оновлення (поширення нових знань, евристичних підходів, нестандартних рішень тощо). Це дозволило визначити потенціал розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації як комплексний феномен господарської практики та поглибити його розуміння на основі поєднання ресурсного, інституціонального та результативного підходів;

- моделювання структури потенціалу розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації при стратегічному управлінні з використанням результатів експертного аналізу, що дозволило виявити можливості, загрози, сильні та слабкі сторони у його формуванні, забезпечити узгодженість застосованого методичного інструментарію та визначити комплексний показник досягнутого стану розвитку;

- концепція толерантності у формуванні потенціалу розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації при стратегічному управлінні, в основу якої покладено визначення «ціни віддаленості» від отриманого вектора розвитку, встановлення меж самозбереження та обґрунтування відповідності комплексного показника потенціалу розвитку етапам життєвого циклу підприємства, що забезпечує параметричність оцінки системи «ресурси – спроможності – інновації», дозволяє внутрішньо гармонізувати взаємовплив кожної зі складових, синергетично збільшити ефект від спільної взаємодії стимуляторів та визначити готовність системи протидіяти дестимуляторам і впливу зовнішнього середовища, зберігаючи межі безпеки;

- аналіз мотиваційної складової потенціалу розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації на основі ідентифікації мотиваційних факторів працівника та пайовика, урахування їх значимості, залежності рейтингу та еластичності приросту названого потенціалу від умотивованої поведінки суб'єктів. Такий аналіз дає змогу визначити необхідні умови для побудови мотиваційних профілів, що сприяє досконалості стратегічного управління.

Практичне значення одержаних результатів дослідження. Результати дослідження є певним внеском у теорію, методологію і практику вирішення проблеми формування та використання потенціалу розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації при стратегічному управлінні. У прикладному аспекті вони поглиблюють загальноприйняті підходи до визначення стану формування та результативності використання потенціалу розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації, комплексного показника потенціалу розвитку та на його основі – вектора розвитку, що відповідає сучасній господарській практиці та підтверджується відповідними актами й довідками. Методичні підходи до визначення комплексного показника потенціалу розвитку використовуються в роботі Центральної спілки споживчих товариств України (Укоопспілки) (довідка про впровадження № 02-1611/13 від 26.12.2012 р.). Методичний інструментарій визначення результативності формування й використання потенціалу розвитку на основі методу економічного районування та дискримінантного аналізу впроваджено в діяльність Полтавської облспоживспілки (довідка про впровадження № 20-30/85 від 10.04.2012 р.).

Концептуальні напрями визначення комплексного показника розвитку використовуються в роботі підприємства Ємільчинської районної спілки споживчих товариств Житомирської облспоживспілки «Кооперативний ринок» (довідка про впровадження № 14 від 25.04.2012р.), пропозиції щодо забезпечення ефективності господарювання підприємства на основі мотиваційної складової впроваджені в практичну діяльність кооперативного підприємства «ТЕКО» Тернопільської облспоживспілки (довідка про впровадження № 12 від 14.03.2012 р.). Матеріали, які стосуються опрацювання програми розвитку на основі соціальної складової потенціалу, особливостей її формування й реалізації, використовуються в роботі підприємства «Кооперативний ринок» Кіровоградської облспоживспілки (довідка про впровадження № 114 від 22.05.2012 р.). Рекомендації щодо вдосконалення стратегічного управління потенціалом розвитку на основі маркетингової складової впроваджені в діяльність ДП «Луганська УТБ» Луганської облспоживспілки (довідка про впровадження № 201 від 13.06.2012 р.).

Результати наукових напрацювань використовуються в навчальному процесі Вищого навчального закладу Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі» при викладанні дисциплін «Проектний аналіз», «Фінансовий аналіз», «Економіко-математичне моделювання», «Системний аналіз» (довідка про впровадження № 45-58/12 від 09.04.2012 р.).

Особистий внесок здобувача. Результати наукового дослідження, які виносяться на захист, отримані автором особисто і знайшли своє відображення в опублікованих працях. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у роботі використані лише ті положення, ідеї й висновки, які є результатом особистих досліджень.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження були апробовані на 19 міжнародних та всеукраїнських науково-практичних, науково-

методичних конференціях і семінарах: II науково-практичному семінарі з міжнародною участю «Актуальні проблеми забезпечення економічної безпеки України» (м. Тернопіль, 2008 р.), IV Міжнародній науково-практичній конференції «Фінансова система України: проблеми і перспективи розвитку» (м. Київ, 2010 р.), I Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми економіки та менеджменту: теоретичні і практичні аспекти» (м. Хмельницький, 2010 р.), III Міжнародній науково-практичній конференції «Ефективність бізнесу в умовах трансформаційної економіки» (м. Сімферополь, 2010 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Розвиток економіки України в умовах глобалізації» (м. Харків, 2011 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Фінансова політика в контексті глобальних перетворень суспільного розвитку» (м. Ірпінь, 2011 р.), Міжнародній науково-практичній конференції професорсько-викладацького складу та аспірантів «Наука и кооперация: проблемы и пути развития» (м. Белгород, Росія, 2011 р.), IV Міжнародній науково-практичній конференції «Ефективність бізнесу в умовах трансформаційної економіки» (м. Судак, 2011 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Фінансова безпека та економічне зростання: домогосподарство, підприємство, регіон, держава» (м. Полтава, 2011 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Стратегії інноваційного розвитку економіки України: проблеми, перспективи» (м. Одеса, 2011 р.), науково-практичній конференції «Менеджмент XXI століття: проблеми і перспективи» (м. Умань, 2011 р.), V Міжнародній науково-практичній конференції «Світова економіка XXI століття: сучасні тенденції та перспективи розвитку» (м. Львів, 2011 р.), Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Інноваційні засади сталого розвитку національного господарства» (м. Хмельницький, 2012 р.), Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Стратегія антикризового управління і економічного зростання національного виробництва» (м. Чернівці, 2012 р.), Міжнародній науково-практичній конференції професорсько-викладацького складу і аспірантів «Современные подходы к модернизации экономики, образования и кооперации» (м. Белгород, Росія, 2012 р.), Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Економіко-правові стимули збереження, відтворення і раціонального використання ресурсного потенціалу підприємств та територій» (м. Івано-Франківськ, 2012 р.), XI Міжнародній науково-практичній конференції «Економічний дисбаланс країни: проблеми та шляхи вирішення» (м. Львів, 2012 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Економіка XXI века: глобализация, кризисы, развитие» (м. Харків, 2012 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Досягнення в економіці. Нові погляди, проблеми, інновації» (м. Дніпропетровськ, 2012 р.).

Публікації. Результати дисертації відображено в 42 наукових працях, у тому числі: 4 монографії; 22 статті в наукових фахових виданнях, 1 стаття – в інших виданнях. Загальний обсяг опублікованих робіт становить 47,6 друк. арк., з них особисто автору належать 46,9 друк. арк.

Структура та обсяг дослідження. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, списку використаних джерел із 516 найменувань і 11 додатків. Обсяг основного тексту дисертаційної роботи становить 369 сторінки. Робота містить 82 таблиці, 40 рисунків (з яких 12 таблиць і 3 рисунки розміщені на 15 окремих сторінках).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано його мету, завдання, предмет, об'єкт і методи дисертаційної роботи, розкрито зв'язок з напрямками наукової тематики, визначено наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, наведено дані щодо їх апробації та опублікування.

У першому розділі роботи **«Теоретичні засади формування та використання потенціалу розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації при стратегічному управлінні»** поглиблено сутнісні підходи до впорядкування поняття «потенціал розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації» та обґрунтовано концептуальну модель організації дослідження формування та використання потенціалу розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації при стратегічному управлінні для забезпечення гармонійного спрямування властивостей системи на перспективі розвитку.

Здійснено семантичний аналіз трактування комплексного поняття «потенціал розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації» на основі виокремлення та обґрунтування взаємопов'язаних термінів «потенціал підприємства», «підприємства і організації споживчої кооперації», «розвиток». Аналіз підходів вітчизняних і зарубіжних науковців до визначення сутності потенціалу підприємства дозволив сформулювати висновок про динамічність його розвитку. Це зумовило необхідність упорядкування наукових поглядів стосовно визначення потенціалу підприємства на основі використання еволюційного підходу (шляхом виділення сутнісних характеристик поняття «потенціал»: від сукупної виробничої сили й ресурсних можливостей до максимально можливої сукупності альтернатив та можливостей системи «ресурси – здатності – компетенції») і трьохрівневого підходу (шляхом розкриття сутностей «потенціал», «потенціал підприємства» та вираження змісту останнього з урахуванням різновиду класифікаційних ознак). Це дозволило виділити етапи термінологічного розвитку стосовно поняття «потенціал підприємства» і класифікувати його за такими ознаками: рівень абстрагованості й агрегованості оцінки, вид економічної діяльності, елементний склад, функціональна сфера виникнення, першочерговість формування, множинність урахуваних можливостей, спрямованість діяльності, складність та цілі формування, рівень ідентифікації, використання можливостей, рівень реалізації та можливість зміни, поділ економічного простору.

Визначено засади сучасного бачення потенціалу підприємства як властивості системи «ресурси – спроможності – інновації» на основі

термінологічного аналізу понять «можливості», «засоби», «запаси», «характеристика», «здатність», «здібність», «компетенції», «властивість», «ресурси», «спроможність» і результатів еволюційного та трьохрівневого підходів. Перевага такого наукового сприйняття поняття «потенціал розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації» полягає в акцентуванні на ознаках системності; саме вони створюють у полі термінологічного аналізу контекст взаємної відповідності «потенціал – розвиток». Проблема виділення визначальних ознак системи «ресурси – спроможності – інновації», в якій представлено потенціал розвитку і, які за їх диференційованості визначають на практиці якісний рівень господарювання суб'єктів, вирішена за рахунок виокремлення поняття «властивість»: значимість ресурсної складової полягає у властивості підприємства формувати сукупність активів, необхідних для здійснення господарської діяльності; спроможність визначає можливість поєднання внутрішньої і зовнішньої властивості господарської системи для її розвитку; інновації є засобом детермінації розвитку (властивість, яка забезпечує рух до досконалості).

Авторське визначення поняття «потенціал розвитку» подано з урахуванням ознак, властивих філософському та економічному поглядам; доведено важливість дослідження потенціалу розвитку для підприємств і організацій споживчої кооперації, зважаючи, по-перше, на економічну й соціальну значимість цієї господарської системи для національної економіки, по-друге, на цінність названого потенціалу власне для самої системи, яка перебуває нині у стані реформування та оновлення.

Потенціал розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації (його формування та використання) розглядаємо як систему «ресурси – спроможності – інновації», що реалізується в умовах здійснення відповідного управлінського циклу. Обґрунтовано концептуальну модель організації дослідження формування й використання потенціалу розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації при стратегічному управлінні. Вони стосуються визначення об'єкта й вектора управління (методологічно та параметрично детермінованого), специфіки формування й використання потенціалу розвитку для кооперативних суб'єктів підприємницької діяльності та врахування життєвого циклу підприємства.

Установлено залежність між об'єктом і вектором управління, з одного боку, та вибором генерального методологічного підходу до дослідження потенціалу розвитку, який складається з сукупності інших методологічних підходів, специфікованих до конкретних потреб аналізу, – з іншого. Така специфікація конкретизує зміст названої залежності й дозволяє виділити властивості системи «ресурси – спроможності – інновації»: спрямування на досягнення єдності та внутрішньої здатності (ресурсний, майновий, структурний, ресурсно-цільовий, цільовий, ресурсно-регресійний, індикативний підходи); адаптація (інституціональний, функціональний, ринково-зорієнтований підходи); забезпечення нової якості та довгострокового

функціонування (результативний, управлінський, інституційно-евристичний підходи).

На основі ознак, притаманних стратегічному управлінню, доведено принципову можливість удосконалення процесів функціонування підприємств і організацій споживчої кооперації в майбутньому. Ідеться про освоєння унікального управлінського процесу, яким є стратегічне управління та поступове підвищення рівня його ефективності при опануванні. Проведене дослідження дозволило зробити висновок, що стратегічне управління здатне забезпечити ефективну довгострокову перспективу розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації на основі поєднання виділених властивостей системи «ресурси – спроможності – інновації». Узагальнення щодо сукупної (інтегрованої) здатності потенціалу розвитку, визначальної властивості цієї системи, на яку насамперед спрямована функція стратегічного управління полягає в тому, що: а) єдність та внутрішня здатність проявляється як спроможність утримувати конкурентні позиції; б) адаптація – нейтралізувати прояв розвитку негативних тенденцій; в) нова якість та довгострокове функціонування – орієнтувати на ринок і споживача з чутливим реагуванням на зміни в зовнішньому середовищі.

У процесі стратегічного управління потенціалом розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації для визначення максимальної відповідності між станом формування потенціалу й результативністю його використання (що у модельних розрахунках забезпечується шляхом заповнення надлінійного простору вектора розвитку), а також для з'ясування можливостей досягнення такої відповідності використана теорія життєвого циклу підприємства.

У другому розділі роботи **«Інформаційно-аналітичне забезпечення формування потенціалу розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації при стратегічному управлінні»** запропоновано теоретико-методологічні засади пізнання формування потенціалу розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації на основі обґрунтування триєдиної природи його утворення (вона визначена відповідно до: а) рівнів формування потенціалу розвитку; б) основних складових; в) рівнів управління) та інформаційне й аналітичне забезпечення пізнання названого процесу. Таке інформаційно-аналітичне забезпечення дозволяє змодельовати, зокрема структурно відтворити, потенціал розвитку, забезпечити толерантність взаємодії складових, що при реалізації моделі дає змогу виділити умови гармонізації між пріоритетами системного господарського розвитку й потенціалом, на якому ґрунтується процес переходу до нового (більш досконалого) стану.

У роботі запропоновано вдосконалення процесу пізнання потенціалу розвитку як складної системи. Це здійснено на основі поєднання наукових підходів до визначення рівнів формування потенціалу розвитку, урахування особливостей формування й використання потенціалу розвитку для споживчої кооперації та дослідження природи формування потенціалу розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації.

На основі результатів проведеного змістовного аналізу обґрунтовано доцільність виділення трьохрівневого підходу у формуванні потенціалу розвитку та визначення його складових. Цей підхід обрано серед п'яти наявних у теорії та практиці менеджменту підходів подібного змісту, зокрема: виділення окремої складової потенціалу з переліком основних видових характеристик, визначення функціональних блоків, ресурсного, дворівневого, трьохрівневого підходів.

Специфіку формування й використання потенціалу розвитку для підприємств і організацій споживчої кооперації обґрунтовано соціально-економічною природою споживчої кооперації, актуальністю реформування її власності, потребою у відновленні первісної сутнісної основи та необхідністю в розширенні простору для ефективного формування потенціалу, синергією як додатковим посиленням спільної кооперативної дії, важливістю об'єднання ресурсного й галузевого підходів при формуванні та використанні потенціалу розвитку, визначенням специфічних для підприємств і організацій споживчої кооперації складових, потребою в групуванні значної кількості показників з метою комплексної характеристики діяльності.

Ураховуючи особливості формування й використання потенціалу розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації та потребу в поєднанні кількісних і якісних, внутрішніх і зовнішніх параметрів, визначено основні рівні, на яких формується потенціал розвитку. Перший рівень – технологічний, підкріплений ресурсною забезпеченістю, включає трудову, матеріальну, інформаційну складові та забезпечує функціональність підприємств і організацій споживчої кооперації. Другий рівень – організаційний, до нього належать фінансові, управлінські, інвестиційні, інноваційні спроможності. Для відтворення діяльності підприємств і організацій споживчої кооперації він забезпечує взаємодію створеного й збагаченого внутрішнього середовища (як факторний ресурс або чинник ресурсної основи першого рівня формування) та наявного зовнішнього середовища (спроможності другого рівня формування). Третім рівнем формування потенціалу розвитку є інституціональний: на основі інновацій у соціальній, маркетинговій, мотиваційній політиці регулюються поведінка підприємств і організацій споживчої кооперації відповідно до стану зовнішнього середовища, що забезпечує розширене відтворення.

Виділення названих складових зорієнтоване на збереження соціально відповідальної системи (соціальна функція, природно притаманна споживчій кооперації); підвищення рівня готовності підприємств і організацій споживчої кооперації до запровадження маркетингової програми стратегії розвитку (функція комерціалізації, безпосередньо пов'язана з функцією господарської діяльності); удосконалення мотиваційної політики через її значимість у розширенні кооперативної власності (функція ефективного власника, реалізована через партнерську діяльність). Такий підхід до структурування є основою представлення в теорії та практиці триєдиної природи формування й використання потенціалу розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації. Це об'єктивне поєднання рівнів формування потенціалу розвитку

(трьохрівневий підхід), основних складових потенціалу розвитку (ресурси, спроможності, інновації) і рівнів управління (підприємства, споживчі товариства, їх спілки та Укоопспілка).

У межах виділених рівнів формування потенціалу розвитку, їх складових та обґрунтованих на цій основі ключових чинників успіху удосконалено методологічні засади інформаційного забезпечення дослідження. Це здійснено на основі консолідації системного підходу та об'єднання принципів, методів і моделей. Консолідація є принципом визначення інструментарію; об'єднання принципів – основою пізнання закономірностей; об'єднання методів – основою з'ясування взаємозв'язку та взаємовпливу факторів; об'єднання моделей – основою комплексного відображення процесу формування та використання потенціалу розвитку.

Застосування системного підходу дозволило об'єднати на основі принципів наукової логіки різноманітні аспекти, що відображають специфіку діяльності підприємств і організацій споживчої кооперації (рівні формування потенціалу розвитку, їх складові, чинники успіху); виокремити найбільш впливові та значимі з погляду досягнення мети складові перспектив розвитку (за рівнем значимості, напрямом впливу, рівнем еластичності); запропонувати шляхи та методи ефективного впливу (гармонізації, прогнозування, побудови профілю).

Виділення принципів інформаційного забезпечення потенціалу розвитку при стратегічному управлінні підприємствами та організаціями споживчої кооперації сприяло відповідності методології аналізу вимогам достовірності, точності, актуальності, доступності, зручності, чіткості, повноти, порівнянності, доцільності, ефективності, незаангажованості, детермінізму. Урахування логічної послідовності в застосуванні методів та їх взаємної наповненості дало змогу виокремити методичний інструментарій дослідження. Вибір методу моделювання забезпечив визначення комплексного показника потенціалу розвитку, необхідного в практиці прикладного аналізу, для максимально можливого відображення кількісних параметрів і якісних характеристик потенціалу розвитку.

Використано метод економічного районування, релевантною ознакою якого є відображення стану формування потенціалу розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації шляхом виділення однорідних сукупностей, які при реалізації спроможностей та здатностей до сприйняття новачій об'єднані певною спеціалізацією, цілісністю й ідентичністю у формуванні ресурсів, важливими господарськими зв'язками та зовнішніми відносинами. Це стало основою для визначення відповідності між станом формування потенціалу розвитку й результативністю його використання. У результаті застосування такого методу з'явилася можливість поділу підприємств і організацій споживчої кооперації на споріднені райони залежно від рівня досконалості формування потенціалу розвитку, що забезпечує прийняття виважених управлінських рішень стосовно подальшого розвитку суб'єктів господарювання.

У третьому розділі роботи **«Методологія оцінки стану формування потенціалу розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації при стратегічному управлінні»** оцінено рівень гармонізації управління процесом формування потенціалу розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації на основі інтегрального таксономічного показника; змодельовано структуру потенціалу й визначено комплексний показник його розвитку; удосконалено концепцію толерантності формування потенціалу розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації при стратегічному управлінні.

Обґрунтовано потребу кількісного відображення результатів формування потенціалу розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації при стратегічному управлінні шляхом застосування таксономічного аналізу та розрахунку інтегрального показника, який урахує вплив факторів стимуляторів і дестимуляторів розвитку та напрямів їх дії. Запропонована методика для підприємств і організацій споживчої кооперації дає змогу гармонізувати управління процесом формування потенціалу розвитку на основі: а) кількісного вираження його стану; б) урахування впливу всіх індивідуальних чинників формування потенціалу розвитку із визначенням спрямування їх дії (стимуляторів і дестимуляторів розвитку); в) забезпечення оцінки динаміки інтегрального показника; г) узагальнення значення чисельних ознак, пов'язаних з наявністю трьох рівнів формування потенціалу розвитку й складністю організаційної побудови споживчої кооперації. Теоретико-методичним засадам гармонізації управління властиві комплексність (ураховуються рівні формування потенціалу розвитку, його складові та ключові чинники успіху); перспективність (відкриваються можливості його подальшого застосування в розрахунку комплексного показника потенціалу розвитку); узгодженість (не суперечить іншим методичним підходам і забезпечує умови порівняння та підтвердження результатів дослідження).

У роботі запропоновано моделювання структури потенціалу розвитку на основі експертного аналізу. Це дозволило виявити можливості, загрози, сильні та слабкі сторони у формуванні потенціалу розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації та вивести комплексний показник потенціалу розвитку на основі отриманого експертним шляхом коефіцієнта значимості та визначеного інтегрального таксономічного показника. Комплексний показник, обчислений для підприємств і організацій Укоопспілки, підтвердив зниження ефективності формування потенціалу розвитку внаслідок посилення інтенсивності дії загроз і наявності слабких сторін (результат дії дестимуляторів розвитку), що знизило ефект від можливостей і сильних сторін (дії стимуляторів розвитку) (рис. 1).

Вивчення теоретичного доробку вітчизняних і зарубіжних науковців та використання результатів власного дослідження сприяли подальшому розвитку концепції толерантності формування потенціалу розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації при стратегічному управлінні. Основні положення концепції обґрунтовано на основі: 1) визначення «ціни віддаленості» від вектора розвитку, отриманого методами економічного районування й таксономічного аналізу; 2) установлення меж самозбереження

для інтегрального показника розвитку, розрахованого за результатами таксономічного аналізу; 3) відповідність оцінки комплексного показника потенціалу розвитку, визначеного експертним шляхом на основі моделювання, етапам життєвого циклу підприємства.

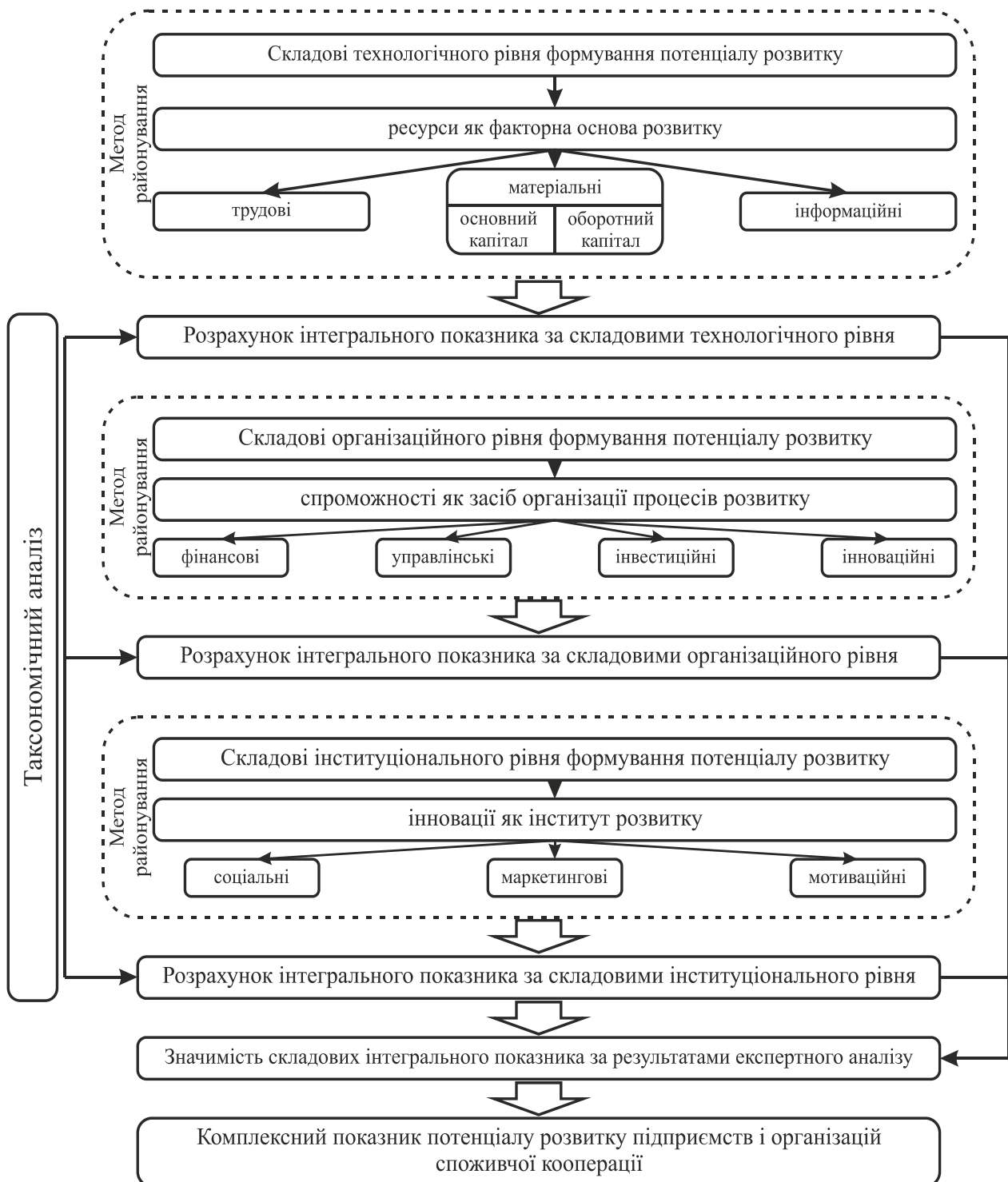

Рис. 1. Структурно-логічна схема визначення комплексного показника потенціалу розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації

Удосконалення концепції толерантності дозволило поєднати в групи властивості процесу утворення потенціалу розвитку та дослідити: єдність і

внутрішню здатність системи (якою є потенціал розвитку) гармонізувати власну внутрішню структуру (аналіз здійснено шляхом моделювання близькості); розкриття адаптаційної спроможності (проаналізовано шляхом виявлення реакції на дію дестимуляторів розвитку); забезпечення переходу до нової якості та довгострокове функціонування (досліджено шляхом установа відповідності етапам життєвого циклу). Результатом запропонованої модифікації концепції толерантності стала параметрична оцінка властивостей потенціалу розвитку як системи «ресурси – спроможності – інновації» внутрішньо гармонізувати дію кожної складової, спільно протидіяти дестимуляторам та забезпечувати розвиток підприємств і організацій споживчої кооперації, зберігаючи при цьому межі соціально-економічної безпеки.

У четвертому розділі роботи **«Методологія оцінки результативності використання потенціалу розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації при стратегічному управлінні»** на основі побудови концепції результативності використання потенціалу розвитку та запропонованого механізму ідентифікації режиму цього процесу (процесу результативності) визначено особливості використання названого потенціалу для підприємств і організацій споживчої кооперації, що розглядається як необхідна умова вдосконалення прийнятих рішень при стратегічному управлінні.

Потребу визначення бажаної відповідності між станом формування потенціалу розвитку та результативністю його використання на підприємствах і організаціях споживчої кооперації вирішено за допомогою таких прийомів наукової аналітики: стан формування потенціалу розвитку визначено за допомогою методу економічного районування й таксономічного аналізу, результативність використання – шляхом ідентифікації «режиму використання».

Установлено, що сутністю ідентифікації «режиму використання» є порядок визначення ступеня цінності від залучення в господарські процеси потенціалу розвитку (за елементами та загалом) для соціальних здобутків та економічних досягнень. Доведено, що такий порядок ідентифікації режиму використання потенціалу розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації утворює сукупність принципів, методів, правил і заходів. Принципи зорієнтовані на дотримання особливостей використання потенціалу розвитку відповідно до мети його формування; методи спрямовані на розрахунок рівня результативності такого використання; правила визначають вимоги відповідності цільовим пріоритетам; заходи зорієнтовані на виявлення резервів. Відмінною рисою ідентифікації режиму використання потенціалу розвитку на підприємствах і організаціях споживчої кооперації є напрями визначення ступеня результативності (або цінності) названого потенціалу. Такими напрямками є: ефективність використання потенціалу розвитку за рівнями господарської системи (Укоопспілка загалом, підприємства і організації споживчої кооперації у складі обласних спілок); відповідність сформованого потенціалу розвитку використаному; узгодженість використаного потенціалу з визначеними пріоритетами розвитку; адекватність використаного потенціалу

стану ринкового середовища. Для визначення режиму використання потенціалу розвитку підприємствами та організаціями споживчої кооперації згідно з обґрунтованими напрямками запропоновано карту ідентифікації відповідного змісту (табл. 1).

Таблиця 1

Карта ідентифікації можливих режимів використання потенціалу розвитку підприємствами та організаціями споживчої кооперації

Режим використання	Напрями визначення рівня			
	ефективність використання потенціалу розвитку	відповідність сформованого потенціалу розвитку використаному	узгодженість використаного потенціалу розвитку з визначеними пріоритетами	адекватність використаного потенціалу стану ринкового середовища
I рівень (низький)	неефективне використання потенціалу розвитку: підприємства і організації належать до кластера з найнижчими результатами діяльності	повна невідповідність сформованого потенціалу розвитку його фактичному використанню	неузгоджене використання потенціалу розвитку: обидва ефекти (економічний і соціальний) негативні або один з них (негативно спрямований) повністю перекриває інший, спрямований позитивно	значно нижчі результати використання потенціалу розвитку системними суб'єктами господарювання порівняно з іншими, які працюють у тому ж ринковому середовищі
II рівень (середній)	частково ефективне використання потенціалу розвитку: більшість підприємств і організацій належать до кластера з високими результатами діяльності	часткова відповідність сформованого потенціалу розвитку його фактичному використанню	частково узгоджене використання потенціалу розвитку: один з ефектів (соціальний або економічний) є позитивним, який частково нівелює негативну дію іншого (негативно спрямованого)	наближені результати використання потенціалу розвитку системними суб'єктами господарювання порівняно з іншими, які працюють у тому ж ринковому середовищі
III рівень (високий)	ефективне використання потенціалу розвитку: підприємства і організації належать до кластера з найвищими результатами діяльності	повна відповідність сформованого потенціалу розвитку його використанню	узгоджене використання потенціалу розвитку: обидва ефекти є позитивні	вищі результати використання потенціалу розвитку системними суб'єктами господарювання порівняно з іншими, які працюють у тому ж ринковому середовищі

Для забезпечення наукового обґрунтування наведеної методології й доведення можливості її застосування при стратегічному управлінні побудовано концепцію результативності використання потенціалу розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації. В основу концепції покладено

визначення рівнів використання потенціалу розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації, його складових, ключових чинників успіху та виділення таких критеріїв результативності використання потенціалу розвитку: ефективність, відповідність, узгодженість, адекватність (вони визначені відповідно до основних напрямів ідентифікації «режиму використання»).

Запропоновано механізм ідентифікації режиму використання потенціалу розвитку з урахуванням прямих і опосередкованих технологій групування, що передбачає виокремлення споріднених однорідних сукупностей, об'єднаних у складі одного кластера, на основі методу дискримінантного аналізу. Визначення ймовірної належності підприємств і організацій споживчої кооперації до такого кластера здійснено на основі показників використання потенціалу розвитку та забезпечення зіставності стану формування й результативності його використання за результатами таксономічного аналізу. Таку зіставність кількісно ідентифіковано на основі отриманих інтегральних таксономічних показників (табл. 2).

Таблиця 2

Оцінка відповідності стану сформованого та результативності використаного потенціалу розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації на основі інтегрального таксономічного показника

Роки	Інтегральний таксономічний показник					
	для кластера I рівня		для кластера II рівня		для кластера III рівня	
	формування потенціалу розвитку	використання потенціалу розвитку	формування потенціалу розвитку	використання потенціалу розвитку	формування потенціалу розвитку	використання потенціалу розвитку
2001	0,10	0,07	0,09	0,09	0,14	0,36
2002	0,07	0,09	0,11	0,11	0,03	0,31
2003	0,13	0,17	0,20	0,20	0,10	0,26
2004	0,20	0,19	0,24	0,18	0,32	0,27
2005	0,39	0,21	0,30	0,28	0,36	0,24
2006	0,39	0,25	0,36	0,26	0,29	0,20
2007	0,44	0,28	0,36	0,26	0,25	0,23
2008	0,25	0,26	0,32	0,23	0,19	0,18
2009	0,24	0,32	0,26	0,22	0,05	0,11
2010	0,37	0,31	0,18	0,17	0,13	0,09

Аналіз показав неповне використання підприємствами й організаціями споживчої кооперації властивостей системи «ресурси – спроможності – інновації»: стан сформованого потенціалу розвитку є вищим, ніж результативність використаного; при цьому диспаритет відзначається за всіма трьома рівнями. Для підвищення об'єктивності групування підприємств і організацій споживчої кооперації на основі ідентичності їх розвитку

запропоновано матрицю відповідності між сформованим потенціалом розвитку та результативністю використаного (табл. 3).

Таблиця 3

Ідентифікація відповідності стану сформованого та результативності використаного потенціалу розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації у складі обласних споживчих спілок

Результативність використання Стан формування	РВПР (I рівень)	РВПР (II рівень)	РВПР (III рівень)
СФПР (I рівень)	СФПР=РВПР Кримспоживспілка, Волинська, Дніпропетровська, Житомирська, Івано-Франківська, Сумська, Кіровоградська, Луганська, Львівська, Миколаївська, Полтавська, Рівненська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька	СФПР>РВПР Вінницька, Закарпатська, Одеська, Чернігівська	СФПР<РВПР відсутні
СФПР (II рівень)	СФПР<РВПР Чернівецька	СФПР=РВПР Волинська, Дніпропетровська, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Львівська, Луганська, Одеська, Миколаївська, Рівненська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська	СФПР>РВПР Кримспоживспілка, Вінницька, Полтавська, Сумська, Чернігівська
СФПР (III рівень)	СФПР<РВПР відсутні	СФПР>РВПР Вінницька, Житомирська	СФПР=РВПР Кримспоживспілка, Полтавська, Сумська, Чернігівська, Волинська, Дніпропетровська, Закарпатська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Луганська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Рівненська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька

Примітка. СФПР – стан формування потенціалу розвитку; РВПР – результативність використання потенціалу розвитку

Узгодженість між використанням потенціалу розвитку підприємствами й організаціями, що входять до складу Укоопспілки, та пріоритетами розвитку споживчої кооперації як господарської системи загалом оцінено за: показниками основних результатів діяльності, темпами зміни та ступенем

вирішення завдань соціального й економічного розвитку, адекватністю використаного потенціалу розвитку стану ринкового середовища.

Результати підприємств і організацій споживчої кооперації порівнювалися за видами економічної діяльності з результатами несистемних суб'єктів господарювання (інших форм власності) (табл. 4).

Таблиця 4

Порівняльна динаміка розвитку Укоопспілки за основними показниками діяльності в локальних сегментах внутрішнього ринку

Обласні споживчі спілки	Темпи зміни 2010 р. до 2009 р., %									
	оптовий оборот		роздрібний оборот		кількість об'єктів роздрібної торгівлі та ресторанного господарства		торгова площа магазинів		кількість місць на один об'єкт ресторанного господарства	
	по системі споживчої кооперації	для порівн.: усього по області	по системі споживчої кооперації	для порівн.: усього по області	по системі споживчої кооперації	для порівн.: усього по області	по системі споживчої кооперації	для порівн.: усього по області	по системі споживчої кооперації	для порівн.: усього по області
Кримспожив-спілка	66,17	114,22	100,7	120,64	99,81	95,74	93,73	102,21	72,97	93,33
Вінницька	103,29	124,14	121,5	121,69	103,12	97,44	100,32	114,08	100,54	97,65
Волинська	20,22	71,97	109,2	121,08	97,33	96,15	95,72	119,15	98,18	98,51
Дніпропетровська	84,10	105,31	320	122,89	103,16	100,00	95,44	101,39	100,00	93,00
Житомирська	95,36	325,12	107,9	121,36	90,75	96,30	96,07	94,79	73,60	100,00
Закарпатська	85,71	142,18	106,1	121,61	94,75	100,00	95,97	108,19	96,81	100,00
Івано-Франківська	112,86	108,00	115,2	114,39	103,72	95,83	99,49	102,42	102,50	84,62
Кіровоградська	104,64	134,62	115,2	121,86	106,29	104,55	99,65	97,20	101,92	100,00
Луганська	104,35	117,94	111,3	128,20	118,09	100,00	102,20	100,66	122,22	101,69
Львівська	78,23	113,84	105,5	115,71	102,65	95,08	100,80	105,69	96,15	94,23
Миколаївська	80,95	104,09	116,4	118,19	105,49	95,24	100,92	99,52	96,00	96,67
Одеська	233,33	101,99	116,9	121,32	93,85	97,73	91,18	106,88	80,85	94,03
Полтавська	122,30	220,32	110,8	119,18	101,29	93,94	98,70	103,54	103,08	97,62
Рівненська	84,54	113,18	126,5	115,71	102,15	100,00	100,48	97,28	99,67	100,00
Сумська	88,75	118,93	125,9	116,23	110,18	100,00	107,31	103,57	105,56	86,89
Тернопільська	230,00	98,99	106,5	115,08	96,49	95,45	93,05	99,19	103,13	100,00
Херсонська	52,50	111,15	110,7	116,22	96,18	100,00	97,63	93,94	95,00	100,00
Хмельницька	23,26	114,86	114,8	118,55	99,32	96,55	96,32	101,98	96,25	98,55
Черкаська	100,14	115,33	113,4	125,46	112,52	95,65	100,70	101,62	95,08	96,43
Чернівецька	116,67	101,37	110,9	114,70	91,04	108,33	92,51	106,73	78,13	110,34
Чернігівська	103,23	136,14	105,2	118,17	89,87	92,86	89,58	102,58	89,39	94,44
Разом	95,05	121,78	119,3	121,62	96,79	98,77	97,82	105,19	93,23	98,46

У результаті дослідження результативності використання потенціалу розвитку розширено діапазон можливостей ідентифікації режиму його використання. Основою для цього є: створення однорідних за рівнем розвитку кластерів (застосовано дискримінантний аналіз); кількісне визначення відповідності між станом сформованого потенціалу розвитку та результативністю використаного (застосовано таксономічний аналіз); оцінка узгодженості між фактичним розвитком підприємств і організацій споживчої кооперації, досягнутим на основі використання наявного потенціалу, і пріоритетами, передбаченими генеральною метою розвитку (застосовано порівняльний внутрішньосистемний аналіз); обґрунтування еталонного вираження адекватності розвитку господарської системи стану ринкового

середовища (застосовано порівняння результатів діяльності підприємств і організацій споживчої кооперації з несистемними суб'єктами господарювання). Ідентифікований нами режим використання потенціалу розвитку дав змогу встановити пріоритетність зміни траєкторії його вектора. Обґрунтовано, що основою такої зміни мають стати соціально-економічні напрями забезпечення ефективності організації та політики планування розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації на основі їх потенціалу.

У п'ятому розділі роботи **«Соціально-економічні напрями забезпечення ефективності організації управління та політики планування розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації на основі їх потенціалу»** з метою збільшення віддачі наявного на підприємствах і організаціях споживчої кооперації потенціалу розвитку (заповнення надлінійного простору вектора розвитку для підприємств і організацій споживчої кооперації) розроблено науково-методичний підхід до визначення особливостей соціальної складової потенціалу розвитку, вдосконалено методичне забезпечення реалізації маркетингової складової потенціалу розвитку та обґрунтовано мотивацію як наскрізну детермінанту при оцінці результативності використання потенціалу розвитку, побудовано мотиваційний профіль працівника й пайовика. Обґрунтування вибору складових інноваційного рівня здійснили при комплексній оцінці потенціалу розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації та представили у структурно-логічній схемі визначення комплексного показника (рис.1).

Установлено, що основним завданням підвищення економічної ефективності споживчої кооперації є збереження та подальше підтримання соціального напрямку її розвитку. Виділення та застосування під час аналізу індикаторів та показників соціальної складової потенціалу розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації та визначення трендів зумовили достовірність передбачення перспектив соціального розвитку. Застосування трендового аналізу та використання його переваг (універсальності при врахуванні необхідних показників динамічного ряду; візуальності тенденції подальшого розвитку; адекватності реальним умовам господарювання) дозволило довести наявність зв'язку між індикаторами соціальної складової та перспективами розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації.

Перевірку достовірності застосування трендового методу та його результатів здійснено на основі виявлення: тісноти зв'язку (за допомогою визначення коефіцієнта кореляції); частки впливу досліджуваного фактора (коефіцієнта детермінації); надійності прогнозу (відносної помилки апроксимації); істотності, не випадковості прогнозу (критерію Фішера). Тенденцію результативності використання соціальної складової потенціалу розвитку споживчої кооперації до 2015 р. спрогнозовано за допомогою лінійної і поліноміальної залежностей рівняння тренда. Запропоновано виділення таких напрямів вдосконалення результативності використання соціальної складової потенціалу розвитку як соціальна підтримка, соціальні гарантії, соціальний захист, що сприятиме дотриманню принципів кооперації: взаємодопомога, відповідальність, солідарність.

Доведено важливість маркетингової складової потенціалу розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації для забезпечення відповідності між станом формування й результативністю використання потенціалу, тобто для заповнення надлінійного простору вектора розвитку. Її значимість оцінено шляхом визначення рівня готовності підприємств і організацій споживчої кооперації до реалізації маркетингової програми розвитку, заснованої на експертних оцінках. На підставі проведеного порогового аналізу з'ясовано, що підприємства й організації споживчої кооперації помірно готові до реалізації маркетингової програми розвитку споживчої кооперації.

Розроблено систему заходів щодо підвищення результативності маркетингової складової потенціалу розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації та окреслено наявні резерви визначеної динаміки на основі вдосконалення функції централізованого управління при збереженні ініціатив маркетингового управління на рівні первинних господарських систем. Обґрунтовано перспективність електронного бізнесу в споживчій кооперації за умови наявності значної кількості провайдерів Інтернету, зниження вартості їхніх послуг і систематичного підвищення якості, зростання численності постійних користувачів мережі.

Виявлено переваги впровадження електронного бізнесу в систему споживчої кооперації. Доведено, що впровадження названої комунікативної системи: а) підвищить іміджеву позицію та посилить експлуатацію бренду системи шляхом застосування найсучасніших технологій самообслуговування покупців у зручний для них час; б) сформує передумови для широкої (за сферою поширення) соціальної функції споживчої кооперації, яка спрямована не лише на задоволення потреб працівників (матеріальних і нематеріальних), що реалізуються в разі успішної господарської діяльності підприємств і організацій, але й на задоволення соціальних запитів споживачів, що здійснюється споживчою кооперацією опосередковано шляхом забезпечення попиту на товари й послуги; в) забезпечить високий стан формування й результативне використання маркетингової складової потенціалу розвитку шляхом створення нових каналів просування товарів, робіт, послуг; посилить співпрацю з покупцем на основі платоспроможних індивідуалізованих запитів у режимі on-line; дасть змогу оперативно визначити результати діяльності шляхом дослідження інтерактивної реакції споживачів на комерційні ініціативи підприємств і організацій у режимі реального часу; г) підвищить культуру замовлень і продажів за каталогами; д) скоротить витрати на організацію і здійснення діяльності та на цій основі забезпечить ефективність, у тому числі екологічну; е) розширить локальну економіку підприємств і організацій споживчої кооперації до глобальної, на основі зв'язків з подібними підприємницькими структурами інших країн для спільного ведення бізнесу.

Доведено, що мотивація є наскрізною складовою потенціалу розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації, оскільки супроводжує всі етапи його формування та використання: підтримує трудову складову (перший рівень), спонукає до забезпечення перспективності розвитку шляхом удосконалення системи управління (другий рівень), сприяє збереженню соціальності та розвитку споживчої кооперації в умовах ринку (третій рівень).

Для оцінки рівня результативності мотивації в споживчій кооперації побудовано мотиваційний профіль працівника й пайовика та обґрунтовано його застосування. Виявлено мотиваційні фактори, встановлено їх значимість, визначено рейтинг та розраховано еластичність мотиваційного профілю працівника. Рейтинг мотиваційних факторів дозволяє сформувати профіль працівника як особи, котра прагне до самовдосконалення та розвитку. Це зумовлено тим, що людина, задіяна в системі виробничих відносин: а) виконує суспільно корисну та цікаву роботу; б) орієнтується на складні завдання та їх вирішення на основі креативності, бажання постійно діяти, можливості формування та збереження стабільних стосунків і комунікацій; в) зацікавлена в отриманні високих доходів, впливовості, визнанні, а також у задоволенні утилітарних потреб (табл. 5).

Таблиця 5

Фактори мотивації працівника й пайовика споживчої кооперації

Складові потенціалу розвитку	Спрямованість	Мотиваційні фактори	
		працівника	пайовика
ресурси	на забезпечення економічної (матеріальної) підтримки людини	високий заробіток та інші вартісно або матеріально визначені доходи за результатами праці	розміри пайових виплат, обсяг закріпленого майна (стратегічного, нестратегічного), система знижок при обслуговуванні, можливість отримання додаткових послуг (безкоштовно) та користування брендом престижності споживчої кооперації (співвідношення якості й ціни)
спроможності	на забезпечення неекономічних (моральних, духовних) потреб людини	прагнення досягнень, цікава та корисна робота, креативність, самовдосконалення, різноманітність і зміни, структурування роботи, стійкі взаємовідносини в колективі, визнання, влада та впливовість	реальна участь в управлінні й у прийнятті рішень, можливість самовдосконалення, визнання, наявність і дотримання загальнолюдських норм (турбота, підтримка, взаємодопомога)
інновації	на забезпечення соціального розвитку місцевих і регіональних громад та України загалом	соціальні контакти	соціальні контакти з пайовиками інших регіонів або країн, участь у соціальних проектах з подолання бідності, підтримки дітей-сиріт, пенсіонерів-кооператорів, сприяння створенню соціальних фондів підтримки й розвитку

Узгоджено мотиваційні фактори працівника й пайовика зі складовими потенціалу розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації; засади стимулювання спрямовані на підвищення результативності його використання й заповнення надлінійного простору вектора розвитку на основі розширення кооперативної власності.

Доведено значимість застосування мотиваційного профілю працівника та пайовика підприємств і організацій споживчої кооперації при визначенні перспектив розвитку споживчої кооперації, зважаючи на необхідність знань про мотиваційні потреби. Відзначено найвищий рівень чутливості зміни мотиваційного профілю до зміни найбільш значимих (згідно з рейтингом) для працівника або пайовика факторів, що визначають його поведінку.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретико-методологічне обґрунтування та запропоновано нове вирішення актуальної науково-прикладної проблеми визначення потенціалу розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації на основі врахування особливостей його формування та ідентифікованого режиму використання при стратегічному управлінні. Результати дослідження дозволили сформулювати висновки теоретико-методологічного, науково-методичного та практичного спрямування:

1. Необхідність розробки та обґрунтування умов для оновлення й реформування споживчої кооперації висуває вимоги до створення потенціалу, який забезпечує перспективний вектор розвитку. Дослідження потенціалу розвитку здійснене на основі вивчення процесів його формування й використання при стратегічному управлінні та зорієнтоване на забезпечення життєздатності функціонування споживчої кооперації. Обґрунтовано сутність комплексного поняття «потенціал розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації» шляхом виокремлення основних змістовоутворюючих понять: «потенціал підприємства», «підприємства й організації споживчої кооперації», «розвиток». Здійснено впорядкування підходів до трактування системи «ресурси – спроможності – інновації», що є основою авторського бачення сучасного потенціалу розвитку; встановлено категоріальну відповідність між складовими та властивостями названої системи. Для з'ясування змісту аналізованого поняття застосовано поєднання ресурсного, інституціонального та результативного підходів.

2. З метою досягнення стратегічної мети функціонування підприємств і організацій споживчої кооперації – перспективи сталого розвитку – обґрунтовано концептуальну модель організації дослідження стану формування та результативності використання потенціалу розвитку й визначено умови її реалізації на основі гармонійної дії складових управлінського циклу «ресурси – спроможності – інновації». Це дозволило виокремити однорідні групи з ідентичним рівнем розвитку, їх кількісно інтерпретувати, визначити комплексний показник досягнутого стану розвитку, окреслити напрями

заповнення надлінійного простору вектора розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації на основі системного бачення потенціалу розвитку.

3. Для комплексної оцінки потенціалу розвитку вдосконалено теоретико-методологічні засади його пізнання на основі: визначення складових потенціалу розвитку; урахування особливостей його формування та використання для підприємств і організацій споживчої кооперації; поєднання кількісних і якісних, внутрішніх і зовнішніх параметрів його формування та використання. Це дає змогу подолати суперечності внутрішнього і зовнішнього характеру для кількісно-якісного відображення властивостей потенціалу розвитку, представленого як система «ресурси – спроможності – інновації». Методологічне забезпечення комплексної оцінки ґрунтується на виділенні рівнів формування та використання потенціалу розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації, їхніх складових та ключових чинників успіху.

4. У роботі визначено методологічні засади інформаційного забезпечення дослідження потенціалу розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації при стратегічному управлінні на основі консолідації системного підходу, об'єднання принципів, методів і моделей. Забезпечення логічності, упорядкованості, обґрунтованості комплексної оцінки процесу формування потенціалу розвитку є необхідною умовою прийняття ефективних рішень у процесі стратегічного управління, оскільки інформаційне відображення наявного потенціалу окреслює дійсні межі доступності його формування та результативності використання в інтересах розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації.

5. Запропоновано науково-методичний підхід до оцінки стану формування та результативності використання потенціалу розвитку для підприємств і організацій споживчої кооперації. Такий підхід ґрунтується на використанні методу економічного районування (для оцінки стану формування) та методу дискримінантного аналізу (для оцінки результативності використання такого потенціалу). Це стало підґрунтям для групування підприємств і організацій споживчої кооперації за критеріями рівня формування й використання потенціалу розвитку та рівня ефективності управління потенціалом, а також для визначення політики планування розвитку шляхом узагальнення спільних ознак і виділених на цій основі кластерів, що дозволило в подальшому сформувати диференційовані стратегії розвитку для кожного групування.

6. Метод таксономії (як відповідь на потребу кількісної оцінки стану формування потенціалу розвитку) забезпечив вирішення наукового завдання щодо гармонізації управління двоєдиним процесом формування та використання потенціалу розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації на основі узагальнення ознак, пов'язаних з наявністю трьох рівнів формування потенціалу розвитку й урахування складної організаційної побудови споживчої кооперації. Запропонований таксономічний аналіз сприяє збалансованості дослідження потенціалу розвитку на основі порівняння стану його формування з результативністю використання й забезпечує узгодженість результатів аналізу за різними методичними підходами.

7. Визначено, що інтереси розвитку зумовлюють потребу комплексного оцінного підходу до виявлення господарської спроможності, іманентно властивій споживчій кооперації. З цією метою в роботі запропоновано комплексний показник потенціалу розвитку та методичні засади його визначення, якими є моделювання структури потенціалу розвитку й використання результатів експертного аналізу. Визначення комплексного показника потенціалу розвитку здійснене на основі обґрунтування коефіцієнта значимості, урахування особливостей етапів життєвого циклу підприємства та визначення інтегрального показника. Застосування названої методики дозволило визначити вектор майбутнього розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації та виявити наявні можливості, загрози, сильні і слабкі сторони господарювання.

8. Доведено, що ефективне формування потенціалу розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації можливе за умови продуктивної реалізації управлінського циклу «ресурси – спроможності – інновації». У зв'язку з цим отримала подальший розвиток концепція толерантності формування потенціалу розвитку, в основу якої покладено визначення «ціни віддаленості» від отриманого вектора розвитку, установлення меж самозбереження, обґрунтування за допомогою комплексного показника потенціалу розвитку відповідності між фактично сформованим потенціалом розвитку й етапом життєвого циклу. Це забезпечило параметричне відображення здатності потенціалу розвитку, що розглядається як складна система «ресурси – спроможності – інновації» до гармонізації взаємовпливу складових, збільшення ефекту від взаємодії стимуляторів, протидії дестимуляторам і негативному впливу зовнішнього середовища.

9. З'ясовано, що особливості режиму використання потенціалу розвитку в контексті застосованого системного підходу пов'язані з його ідентифікацією. Удосконалено науково-методичний підхід до ідентифікації режиму використання потенціалу розвитку, який забезпечив визначення рівня його результативності на основі критеріїв ефективності (при застосуванні дискримінантного аналізу), відповідності (при застосуванні таксономічного аналізу), узгодженості (при застосуванні порівняльного аналізу в межах системи споживчої кооперації) та адекватності (при застосуванні порівняльного аналізу результатів діяльності підприємств і організацій споживчої кооперації з суб'єктами господарювання різних форм власності) та запропонованої в роботі карти ідентифікації можливих режимів використання названого потенціалу. Ідентифікація режиму використання потенціалу розвитку спрямована на визначення цінності потенціалу для розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації. Така цінність існує передусім у вигляді їхніх соціальних здобутків та економічних досягнень. Названі засади відповідають цільовим пріоритетам стратегічного управління підприємствами й організаціями споживчої кооперації.

10. Концептуально обґрунтовано реалізацію методологічних підходів до результативності використання потенціалу розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації при стратегічному управлінні. Концепція передбачає

використання системи критеріїв і показників, за якими визначається оцінка названих заходів, а саме: ефективність використання потенціалу розвитку, відповідність сформованого потенціалу розвитку використаному, узгодженість використання потенціалу розвитку з визначеними пріоритетами, адекватність ринковому середовищу. Це забезпечило послідовність наукового аналізу стосовно результативності використання потенціалу розвитку і сприяло розробці заходів інноваційного характеру щодо підвищення ефективності його використання відповідно до рівнів формування та складових.

11. Розроблено механізм ідентифікації режиму використання потенціалу розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації при стратегічному управлінні на основі прямих і опосередкованих технологій. Такий механізм дозволив розширити діапазон можливостей ідентифікації результативності на основі: формування однорідних за рівнем розвитку кластерів і визначення їх ефективності (за допомогою дискримінантного аналізу); кількісного виміру відповідності сформованого потенціалу розвитку результатам його фактичного використання (за допомогою таксономічного показника); порівняльного визначення узгодженості цільовим пріоритетам; еталонного визначення адекватності збалансованого розвитку (стану, який досягається при оптимізації цільової функції потенціалу розвитку) ринковому середовищу.

12. Запропоновано визначення відповідності між станом формування потенціалу та результативністю його використання, з урахуванням принципів формування і використання потенціалу розвитку згідно з інтересами переходу господарської системи до більш досконалого стану. Таку відповідність кількісно ідентифіковано на основі отриманих інтегральних таксономічних показників та для підвищення об'єктивності групування підприємств і організацій споживчої кооперації на основі ідентичності їх розвитку розроблено матрицю відповідності між станом формування потенціалу розвитку та результативністю його використання.

13.3 метою удосконалення стратегічного управління потенціалом розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації запропоновано науково-методичний підхід до визначення (в рамках прогнозу) впливу соціальної складової. Це дозволяє оцінити результативність соціальної складової, що розглядається як чинник відповідного напрямку розвитку суспільно-господарських відносин у системі, науково обґрунтувавши особливості її використання (з урахуванням індикаторів і показників ефективності) та визначивши методичний супровід (шляхом застосування методу екстраполяції трендів).

14. Для обґрунтування напрямів підвищення ефективності господарської діяльності підприємств і організацій споживчої кооперації вдосконалено методичне забезпечення реалізації маркетингової складової потенціалу розвитку; визначено рівень готовності до впровадження маркетингової програми розвитку. Це стало підставою для розробки системи заходів, спрямованих на виокремлення можливих напрямів підвищення результативності використання маркетингової складової потенціалу розвитку на основі вдосконалення функції централізованого управління при збереженні

ініціатив маркетингового управління на рівні первинних (базових) господарських систем, а також запровадження й поширення електронного бізнесу.

15. Система заходів щодо удосконалення стратегічного управління потенціалом розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації доповнена розробкою мотиваційного механізму поведінки працівників господарської системи та її пайовиків. Доведено важливість мотивації як наскрізної детермінанти розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації для підвищення результативності використання названого потенціалу та забезпечення стану його стійкої ефективності. З цією метою ідентифіковано та обґрунтовано мотиваційні потреби пайовиків і працівників споживчої кооперації, побудовано мотиваційний профіль, доведено значимість мотиваційних факторів, визначено їхній рейтинг та еластичність мотиваційного профілю.

У роботі визначене теоретико-методологічне підґрунтя дослідження потенціалу розвитку, розроблене науково-методичне забезпечення аналізу його формування та використання, подані практичні рекомендації відповідного змісту, узгоджені з потребами реформування системи споживчої кооперації. Дослідження потенціалу розвитку (з урахуванням стану формування потенціалу та ідентифікованого режиму використання) зорієнтоване на вирішення актуальних завдань функціонування та забезпечення ефективності господарювання підприємств і організацій споживчої кооперації України. Результати дослідження втілюються в практику господарювання на засадах стратегічного управління.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії

1. Педченко Н. С. Потенціал підприємств як основа стратегічного розвитку регіону / Н. С. Педченко // Стратегічний розвиток підприємств регіону : фінансовий аспект : монографія / [Карцева В. В., Педченко Н. С., Фастовець А. А. та ін.]; за заг. ред. В. В. Карцевої. – Полтава : РВВ ПУЕТ, 2011. – С. 9 – 54. *Особистий внесок*: обґрунтовано підхід до впорядкування сутності «потенціал розвитку підприємства».

2. Педченко Н. С. Інформаційні технології підтримки прийняття рішень при управлінні потенціалом розвитку підприємств та організацій споживчої кооперації / Н. С. Педченко // Менеджмент ХХІ століття : проблеми і перспективи : колективна монографія. – Умань : Редакційно-видавничий відділ УНУС, 2011. – С. 416 – 422. *Особистий внесок*: обґрунтовано інформаційні технології підтримки прийняття рішень при управлінні потенціалом розвитку підприємств та організацій споживчої кооперації.

3. Педченко Н. С. Соціально-економічне значення розвитку підприємств та організацій споживчої кооперації в умовах кризи / Н. С. Педченко, Ю. В. Біла, О. С. Рогова // Становлення економіки України у післякризовий період : ризики та проблеми розвитку : монографія / за ред. д. е. н., проф.

О. О. Непочатенко – Умань : Видавець Сочінський, 2012. – Ч. 2. – С. 19 – 25. *Особистий внесок*: обґрунтовано соціально-економічне значення розвитку підприємств та організацій споживчої кооперації в умовах кризи.

4. Педченко Н. С. Потенціал розвитку при стратегічному управлінні підприємством : монографія / Н. С. Педченко. – Полтава : РВВ ПУЕТ, 2012. – 365 с.

Публікації в наукових фахових виданнях

5. Педченко Н. С. Проблеми адаптування структури потенціалу етапам розвитку підприємства / Н. С. Педченко // Економіка : проблеми теорії та практики : зб. наук. праць. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2009. – Вип. 251. – Т. V. – С. 1125 – 1131.

6. Педченко Н. С. Еволюція сутності поняття «потенціал підприємства» в економіці / Н. С. Педченко // Науковий вісник Полтавського університету споживчої кооперації України. Серія : Економічні науки. – 2009. – № 3 (34). – С. 33 – 38.

7. Педченко Н. С. Концептуальні засади проведення SWOT-аналізу при оптимізації структури потенціалу / Н. С. Педченко // Економіка : проблеми теорії та практики : зб. наук. праць. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2010. – Вип. 262. – Т. V. – С. 1356 – 1362.

8. Педченко Н. С. Особливості стратегічного управління потенціалом розвитку підприємства / Н. С. Педченко // Науковий вісник Полтавського університету споживчої кооперації України. Серія : Економічні науки. – 2010. – № 2 (41). – С. 95 – 99.

9. Педченко Н. С. Інструментарій інформаційної системи управління потенціалом розвитку підприємства / Н. С. Педченко // Економіка і держава. – 2010. – № 6. – С. 16 – 18.

10. Педченко Н. С. Принцип толерантності при оптимізації потенціалу підприємства / Н. С. Педченко // Вісник Хмельницького національного університету. Серія : Економічні науки. – 2010. – № 2. – Т. 1. – С. 37 – 39.

11. Педченко Н. С. Метод районування при оптимізації структури потенціалу розвитку підприємства / Н. С. Педченко // Управління розвитком : зб. наук. праць. – Х. : ХНЕУ, 2011. – № 5 (102). – С. 203 – 204.

12. Педченко Н. Потенціал розвитку підприємства як системна властивість спроможності підприємства в майбутньому / Н. Педченко // Економічний аналіз : зб. наук. праць. – Тернопіль : Економічна думка, 2011. – Вип. 8. – Ч. 2. – С. 287 – 290.

13. Педченко Н. С. Застосування економіко-математичних методів при стратегічному управлінні потенціалом розвитку підприємства / Н. С. Педченко // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. – 2011. – № 2 (47). – С. 88 – 91.

14. Педченко Н. С. Аналіз сутнісних підходів до розкриття категорії «потенціал підприємства» та їх упорядкування / Н. С. Педченко // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону : зб. наук. праць. – Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2011. – Вип. 7. – Т. 2. – С. 102 – 108.

15. Педченко Н. С. Особливості формування і використання соціальної складової потенціалу розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації / Н. С. Педченко // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. – 2011. – № 5 (50). – С. 279 – 285.

16. Педченко Н. С. Концептуальні підходи до формування і використання потенціалу розвитку підприємства у системі стратегічного управління / Н. С. Педченко // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. – 2011. – № 6 (51). – С. 220 – 228.

17. Педченко Н. С. Обґрунтування елементів потенціалу підприємств споживчої кооперації через врахування рівнів їх формування / Н. С. Педченко // Сталий розвиток економіки. – 2011. – № 6 (9). – С. 200 – 206.

18. Педченко Н. С. Районування потенціалу розвитку обласних споживчих спілок при стратегічному управлінні / Н. С. Педченко // Экономика Крыма. – 2011. – № 4 (37). – С. 99 – 105.

19. Педченко Н. С. Переваги соціально-економічного районування при стратегічному управлінні потенціалом розвитку підприємств споживчої кооперації / Н. С. Педченко // Вісник університету банківської справи Національного банку України (м. Київ) : зб. наук. праць. – К. : Університет банківської справи Національного банку України, 2012. – № 1 (13). – С. 92 – 95.

20. Педченко Н. С. Механізм ідентифікації режиму використання у дослідженні потенціалу розвитку / Н. С. Педченко // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. – 2012. – № 1 (52). – С. 121 – 127.

21. Педченко Н. С. Оцінка маркетингової складової при використанні потенціалу розвитку підприємств та організацій споживчої кооперації / Н. С. Педченко // Європейський вектор економічного розвитку : зб. наук. праць. – Дніпропетровськ : Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля, 2012. – № 1 (12). – С. 143 – 152.

22. Педченко Н. С. Мотиваційний профіль при стратегічному управлінні потенціалом розвитку підприємств та організацій споживчої кооперації / Н. С. Педченко // Вісник Східноукраїнського національного університету ім. Володимира Даля. – 2012. – № 2 (173). – С. 111 – 117.

23. Педченко Н. С. Мотивація як наскрізна детермінанта потенціалу розвитку підприємств та організацій споживчої кооперації / Н. С. Педченко // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету : зб. наук. праць. Серія : Економічні науки. – Кіровоград : КНТУ, 2012. – Вип. 22. – Ч. 1. – С. 383 – 390.

24. Педченко Н. С. Застосування категорії «режим використання» в контексті системного підходу до потенціалу розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації / Н. С. Педченко // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. – 2012. – № 2 (53). – С. 160 – 168.

25. Педченко Н. С. Гармонізація управління процесом формування потенціалу розвитку підприємств та організацій споживчої кооперації на основі методу таксономії / Н. С. Педченко // Бізнес Інформ. – 2012. – № 8. – С. 11 – 17.

26. Педченко Н. С. Використання методики трендового аналізу в системі управління соціальною складовою потенціалу розвитку підприємств та

організацій споживчої кооперації / Н. С. Педченко // Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі ім. Михайла Туган-Барановського. Серія : Економічні науки. – 2012. – № 3 (55). – С. 226 – 236.

Публікації в інших виданнях

27. Педченко Н. С. Впорядкування сутності терміну «потенціал підприємства» / М. Є. Рогоза, Н. С. Педченко // Фінансова система України : проблеми та перспективи розвитку : зб. наук. праць. – Київ : ТОВ «ДКС центр», 2010. – С. 110 – 113. *Особистий внесок*: обґрунтовано впорядкування сутності «потенціал підприємства» на основі трьохрівневого підходу.

Матеріали тез та конференцій

28. Педченко Н. Кластерний аналіз потенціалу підприємства у контексті економічної безпеки / Н. Педченко // Актуальні проблеми забезпечення економічної безпеки України : зб. тез доп. II наук.-практ. семінару з міжнар. уч., 16–18 грудня 2008 р. – Тернопіль : ТНЕУ, 2008. – С. 178 – 179.

29. Педченко Н. С. Концептуальні засади формування вибірки для проведення анкетування / Н. С. Педченко // Ефективність бізнесу в умовах трансформаційної економіки : матер. III міжнар. наук.-практ. конф., 4–6 червня 2010 р. – Сімферополь : ВіТроПринт, 2010. – С. 184 – 186.

30. Педченко Н. С. Потенціал розвитку підприємства при стратегічному управлінні / Н. С. Педченко // Фінансова політика в контексті глобальних перетворень суспільного розвитку : матер. міжнар. наук.-практ. конф, 23–24 березня 2011 р. – Т. 1. – Ірпінь : Національний університет ДПС України, 2011. – С. 195 – 197.

31. Педченко Н. С. Концептуальные подходы к стратегическому управлению потенциалом развития предприятия / Н. С. Педченко // Наука и кооперация : проблемы и пути развития : матер. междун. науч.-практ. конф. профессорско-преподавательского состава и аспирантов, 12–14 апреля 2011 г.: В 7 ч. – Белгород : Издательство БУКЭП, 2011. – Ч. 6. – С. 543 – 551.

32. Педченко Н. С. Економіко-математичний інструментарій стратегічного управління потенціалом розвитку підприємства / Н. С. Педченко // Ефективність бізнесу в умовах трансформаційної економіки : матер. IV міжнар. наук.-практ. конф., 3–5 червня 2011 р. – Сімферополь : ВіТроПринт, 2011. – С. 81 – 83.

33. Педченко Н. С. Застосування районування при управлінні потенціалом розвитку підприємств споживчої кооперації / М. Є. Рогоза, Н. С. Педченко // Фінансова безпека та економічне зростання : домогосподарство, підприємство, регіон, держава : зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф, 6–7 жовтня 2011 р. – Полтава, РВЦ ПУЕТ, 2011. – С. 312 – 314. *Особистий внесок*: обґрунтовано можливість застосування методу економічного районування при управлінні потенціалом розвитку.

34. Педченко Н. С. Сучасні технології при стратегічному управлінні потенціалом розвитку підприємств / Н. С. Педченко // Стратегії інноваційного розвитку економіки України : проблеми, перспективи, ефективність : матер. міжнар. наук.-практ. конф., 28–29 жовтня 2011 р. – Одеса : ГО «Центр економічних досліджень та розвитку», 2011. – С. 20 – 22.

35. Педченко Н. С. Економічне районування при стратегічному управлінні потенціалом розвитку підприємств та організацій споживчої кооперації / Н. С. Педченко // Світова економіка XXI століття : сучасні тенденції та перспективи розвитку : матер. V міжнар. наук.-практ. конф., 18–19 листопада 2011р. – Львів : Львівська економічна фундація, 2011 р. – С. 62 – 65.

36. Педченко Н. Оцінки готовності обласних споживчих спілок до реалізації маркетингової складової потенціалу розвитку / Н. Педченко // Інноваційні засади сталого розвитку національного господарства : матер. міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 23–24 лютого 2012 р. – Тернопіль : Астон. – С. 52 – 54.

37. Педченко Н. Особливості побудови мотиваційного профілю при стратегічному управлінні / Н. Педченко // Стратегія антикризового управління і економічного зростання національного виробництва : матер. міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 22–23 березня 2012 р. – Тернопіль : Астон. – С. 60 – 62.

38. Педченко Н. С. Особенности обеспечения стратегического управления потенциалом развития предприятий / Н. С. Педченко // Современные подходы к модернизации экономики, образования и кооперации : тезисы докл. междунауч.-практ. конф. профессорско–преподавательского состава и аспирантов, 17–19 апреля 2012 г. – Белгород : Издательство БУКЭП, 2012. – С. 255 – 256.

39. Педченко Н. Соціальні індикатори потенціалу розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації / Н. Педченко // Економіко-правові стимули збереження, відтворення і раціонального використання ресурсного потенціалу підприємств та територій : матер. міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 26–27 квітня 2012 р. – Тернопіль : Крок, 2012. – С. 52 – 54.

40. Педченко Н. С. Трендовий аналіз в системі управління соціальною складовою потенціалу розвитку / Н. С. Педченко // Економічний дисбаланс країни : проблеми та шляхи вирішення : матер. XI міжнар. наук.-практ. конф., 22–23 червня 2012 р. – Львів : Львівська економічна фундація, 2012. – Ч. II. – С. 65 – 68.

41. Педченко Н. С. Метод таксономії при управлінні процесом формування потенціалу розвитку / Н. С. Педченко // Економіка XXI века : глобализация, кризисы, развитие : матер. междунауч.-практ. конф., 29–30 июня 2012 г. – Х. : ИФИ, 2012. – С. 125 – 127.

42. Педченко Н. С. Особливості формування і використання потенціалу розвитку в системі стратегічного управління / Н. С. Педченко // Досягнення в економіці. Нові погляди, проблеми, інновації : тези доповідей всеукр. наук.-практ. конф., 3–4 серпня 2012 р. – Дніпропетровськ : Перспектива, 2012. – С. 80 – 83.

АНОТАЦІЯ

Педченко Н. С. Потенціал розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації при стратегічному управлінні. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Вищий навчальний заклад Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», Полтава, 2013.

У роботі обґрунтовано теоретико-методологічні положення, удосконалено науково-методичне забезпечення та запропоновано практичні рекомендації щодо формування й використання потенціалу розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації при стратегічному управлінні.

Удосконалено теоретико-методологічні засади пізнання процесу потенціалу розвитку та детально розкрито його основні положення. Запропоновано комплексний показник потенціалу розвитку та методичні засади його визначення. Удосконалено концепцію толерантності формування потенціалу розвитку.

Обґрунтовано особливості використання потенціалу розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації при стратегічному управлінні на підставі визначення «режиму використання», концепції дослідження результативності його використання, застосування механізму ідентифікації.

Ключові слова: потенціал, потенціал підприємства, потенціал розвитку, підприємства і організації споживчої кооперації, ресурси, спроможності, інновації, стратегічне управління, формування, використання.

АННОТАЦИЯ

Педченко Н. С. Потенциал развития предприятий и организаций потребительской кооперации при стратегическом управлении. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени доктора экономических наук по специальности 08.00.04 – экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности). – Высшее учебное заведение Укоопсоюза «Полтавский университет экономики и торговли», Полтава, 2013.

Диссертация посвящена решению актуальной научно-прикладной проблемы эффективного формирования и результативного использования потенциала развития предприятий и организаций потребительской кооперации при стратегическом управлении.

В работе получила дальнейшее развитие теория потенциала предприятия по вопросу формирования его понятийно-категориального аппарата в виде определения сущности «потенциал развития предприятий и организаций потребительской кооперации» на основе построения терминологической конструкции использования производных таких терминов, как «потенциал предприятия», «предприятия и организации потребительской кооперации», «развитие». Классифицированы подходы к определению сущности потенциала развития и установлено соответствие между составляющими системы «ресурсы – способности – инновации», что является основой современного авторского видения потенциала развития и ее свойствами.

Усовершенствовано теоретико-методологические основы познания потенциала развития на основе определения его составляющих, исследования особенностей формирования, использования для предприятий и организаций потребительской кооперации, сочетания количественных и качественных, внутренних и внешних параметров формирования и использования потенциала развития. Это позволило выделить уровни формирования, использования потенциала развития предприятий и организаций потребительской кооперации, их составляющие, ключевые факторы успеха.

Формализовано инструментарий информационного обеспечения исследования потенциала развития предприятий и организаций потребительской кооперации при стратегическом управлении на основе сочетания подхода, принципов, методов и моделей. Представленный инструментарий обеспечил систему сбалансированного исследования процессов формирования, использования потенциала развития для предприятий и организаций потребительской кооперации. Используются методы экономического районирования и дискриминантного анализа для разработки научно-методического подхода к группировке предприятий и организаций потребительской кооперации с целью обеспечения эффективности управления потенциалом и политики планирования развитием.

Определен вектор развития предприятий и организаций потребительской кооперации на основе метода таксономии, который обеспечил решение научной задачи по гармонизации управления процессом формирования, использования потенциала развития предприятий и организаций потребительской кооперации при стратегическом управлении, включив количественно-качественные свойства внутренне-внешнего характера развития.

Предложена авторская концепция толерантности формирования потенциала развития предприятий и организаций потребительской кооперации при стратегическом управлении на основе количественного и качественного выражения стремления сложной системы «ресурсы – способности – инновации» к гармонизации взаимовлияния составляющих, увеличению эффекта от взаимодействия стимуляторов, противодействию дестимуляторам и негативному влиянию внешней среды.

Для определения уровня результативности использования потенциала развития и разработки мер по ее улучшению в работе обоснованы особенности использования потенциала развития предприятий и организаций потребительской кооперации при стратегическом управлении на основании определения «режима использования», концепции исследования результативности его использования, применения механизма идентификации. Установлено, что особенности режима использования потенциала развития в контексте системного подхода связаны с его идентификацией и могут быть раскрыты на основе предложенной карты идентификации возможных режимов использования потенциала развития. Усовершенствована концепция исследования результативности использования потенциала развития на основе системы критериев и показателей, направленных на получение оценки от таких направлений, как эффективность использования потенциала развития, соответствие сформированного потенциала развития использованному, согласованность использования потенциала развития с определенными приоритетами и адекватностью рыночной среде. Описан механизм идентификации режима использования потенциала развития, который обеспечивает определение уровня результативности на основе критериев эффективности (при применении дискриминантного анализа), соответствия (при применении таксономического анализа), согласованности (при применении сравнительного анализа в рамках системы потребительской кооперации) и адекватности (при применении сравнительного анализа

результатов деятельности предприятий и организаций потребительской кооперации с хозяйствующими субъектами различных форм собственности).

С целью заполнения надлинейного пространства вектора развития предприятий и организаций потребительской кооперации, разработки мероприятий инновационного характера предложены идентификация и обоснование мотивационных потребностей пайщиков и работников потребительской кооперации, построение мотивационного профиля на их основе; научное обоснование особенностей использования социальной составляющей через индикаторы, показатели эффективности и методическое сопровождение путем применения метода экстраполяции трендов, совершенствование научно-методического подхода к реализации маркетинговой программы на основе определения уровня готовности областных потребительских союзов к ее введению.

Ключевые слова: потенциал, потенциал предприятия, потенциал развития, предприятия и организации потребительской кооперации, ресурсы, способности, инновации, стратегическое управление, формирование, использование.

SUMMARY

Pedchenko N.S. Potential development of enterprises and organizations of consumer cooperatives in strategic management. – Manuscript.

Dissertation for the Doctor of Economics Degree in specialty 08.00.04 – Economics and Management of Enterprises (according to the types of economic activity). – Higher Educational Establishment of Ukoopspilka «Poltava University of Economics and Trade», Poltava, 2013.

In this paper, the theoretic and methodological provisions have been substantiated, scientific and methodological support has been improved and practical advice on the development and use of the potential of enterprises and organizations of consumer cooperatives in strategic management have been offered.

Improved theoretical and methodological foundations of the learning process of development potential and its basic positions have been revealed in detail.

A composite index of development potential and methodological basis of its determination has been offered.

Peculiarities of using the development potential of enterprises and organizations of consumer cooperatives in strategic management on the basis of the definition of "usage" of development, concept of researching the effectiveness of its use, application of the identification mechanism.

Key words: potential, potential of enterprise, potential of the development, enterprises and organizations of consumer cooperatives, resources, capabilities, innovation, strategic management, formation, use.